

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ*

1

Κωδ. M. 136. Πρωτότυπον. Ἀπόφασις τοῦ Ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου Μυκόνου τῆς 2 Νοεμβρίου 1648.

Διάδικοι. Μάρκος Φούσκουλος — Γεώργιος Στάθης.

Ἀμφισβήτησις κληρονομικοῦ δικαιώματος.

+ Προκαθήμενου τοῦ πανιερω(τάτου) ἀρχιεπισκόπου Σίφνου² καὶ Μυκόνου κυρίου Ἀθανασίου μετὰ τῶν τιμιω(τάτων) κληρικῶν καὶ³ εὐγενεστάτων ἀρχόντων προσῆλθεν ὁ Μάρκος Φούσκουλος, ἐ⁴γκαλῶν τὸν Γεώργιον Στάθη ἀπάνω σὲ κληρονομίαν, ὅπου⁵ ἤθελεν ἀφήσει ἢ γυναῖκα τοῦ ἄνωθεν Μάρκου. Ὅθεν, ὁ πανι⁶ερώτατος ἀρχιεπίσκοπος γροικῶντας καὶ τῶν δύο μερίδων τὸ⁷ δίκαιον ἐθέλησε, ἔστοντας καὶ νὰ εἶναι μεγάλη ὑπόθεσις, καὶ ἐπροσ⁸κάλεσε τὸν παπᾶ κὺρ Ἰγνάτιον καὶ καθηγούμενον τῆς Τουρλιανῆς⁹ καὶ τὸν παπᾶ κὺρ Μάρκο Καρίθιο καὶ παπᾶ Γεώργη Σκορ(δίλη) καὶ μισέρ Φρα¹⁰ζέσκο Κόκκο. Οἱ ὅποιοι ὅλοι οἱ ἄνωθε ἐπήγασιν μέσ' τὸ μέγα Νικό¹¹λαον, παρόντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἐζαμινάρασι καὶ τὸν κὺρ Ἰωάννη¹² Ψάρο, ὅπου ἔτανε παρόντος στὸ γάμο, καὶ ἐμάθασιν ὅλη τὴν ἀ¹³λήθει[α]. Ἐτζι, γροικῶντας ὅλη τὴν ὑπόθεσιν [...] ὅς ἔπασ ἔειναι τὰ¹⁴ πρᾶ[ματ]α, ἀποφασίζουσιν ὅλοι μιᾷ γ[νώ]μη καὶ μιᾷ βουλῇ,¹⁵ ὅτι νὰ μὴν ἔχη νὰ κάμῃ ὁ Μάρκος ἀπὸ τὸ πρᾶμα τῆς γυναίκας του,¹⁶ μήτε πολὺ μήτε ὀλίγο, μόνο νὰ εἶναι τοῦ Γεώργη Στάθη, ὡς γονικόν του¹⁷ πρᾶμα· με τοῦτο νὰ δώνη ὁ Γεώργης τοῦ ἄνωθε Μάρκου γρόσα 60, ἡ¹⁸ γου ἐξήντα, καὶ πλέον νὰ μὴν ἔχη νὰ κάμῃ εἰς περὶ τοῦ ἄλλου, μή¹⁹τε πολὺ μήτε ὀλίγο, εἰς πένα γρόσα 100, ὅποιος σκανδαλί²⁰σῃ πλέον· καθὼς καὶ τὰ δύο μέρη ἐκοντεταριστήκασι, ὅτι ὅποιος²¹ δὲν σεττάρει ὅ,τι κρίνουν οἱ

⁸ τουρλιάνις || ¹⁰⁻¹¹ νικολάον || ¹³ ψᾶρὸ ὁπουτάνε || ¹⁸ . . . ὅς πάσηνε

* Πρὸς μερικὴν συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ ἐκ τῆς μὴ διπλωματικῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν φωτοτυπίας τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἐξ αὐτῶν.

ἄνωθε κριτᾶδες, νὰ πληρώνη γρό||²²σα 100. Εἰς τοῦτο ἐγένετο τὸ παρὸν γράμμα εἰς ἀσφάλειαν —

||²³ — Ἐν ἔτει 1648 Νοεβρίου 2. Ἀκόμη εἶ τι χρέος χρεωστῇ ὁ Ἰωάννης τοῦ Ἀν||²⁴τρέα, νὰ μὴν ἔχη νὰ δώσῃ ὁ Γεώρ||²⁵γης μήτε πολὺ, μήτε ὀλίγο, καὶ ὅπ[ου] ||²⁶ εὐρεθῇ πρᾶμα του, ἃς πληρῶ||²⁷νουνται.

||²⁸ — Ὁ Σίφνου καὶ Μυκόνου Ἀθα(νάσιος)

||²⁹ — Ἱερεὺς Γεώργιος σκευοφύλαξ Μυκόνου βεβαιώνω τ' ἄνωθε

||³⁰ — Φραντζέσκο Κόκκος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν —

||³¹ — Μᾶρκος Ἱερεὺς καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν —

||²⁸ Ὁ Σίφνου καὶ Μυκόνου Ἀθα(νάσιος) ||²⁹ Ἱερεὺς γεώργιος σκευοφύλαξ Μυκόνου βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν ||³⁰ φραντζέσκο κοκκος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν ||³¹ μαρκος Ἱερεὺς καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχιερέως βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ. (Σχετικὴ πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν εἶναι ἡ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 17, ἐξ ἧς διασαφηνίζεται τὸ ἱστορικὸν καὶ τῆς παρούσης).

Ὁ ἐνάγων ἐκ τοῦ γάμου του εἶχεν ἀποκτήσει τέκνον. Τοῦτο ἀπέθανε διαρκούντος τοῦ γάμου, ἔπειτα δὲ ἀπέθανεν ἀδιάθετος καὶ ἡ μήτηρ. Ἦδη, ὁ ἐνάγων ζητεῖ ν' ἀναγνωρισθῇ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμος τῆς συζύγου του, καὶ ὅχι ὁ ἐναγόμενος θεῖος τῆς. Ἡ ἀπόφασις δέχεται, ὅτι ἡ κληρονομία ἀποτελεῖται ἀπὸ γονικὰ πράγματα καὶ κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου (βλ. ὑπ' ἀρ. 17 ἀπόφασιν), μὴ ὑπαρχόντων τέκνων κατὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ταῦτα κληρονομεῖ ὁ πλησιέστερος συγγενὴς τῆς συζύγου, καὶ ὅχι ὁ ἐπιζῶν σύζυγος. Περαιτέρω ἡ ἀπόφασις ὑποχρεοῖ τὸν ἐναγόμενον νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἐνάγοντα γρόσια 60, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ τὴν αἰτίαν. Τοῦτο ἡδύνατο νὰ ὀφείλῃται εἰς διαφόρους λόγους (λ. χ. εἰς δαπάνας γενομένας ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος ἐπὶ τῶν κληρονομιαίων κλπ.). Πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ταῦτα ἐπιδικάζονται εἰς τὸν ἐνάγοντα εἰς ἐκπλήρωσιν ὅρου αὐτοῦ τούτου τοῦ προικοσυμφώνου, τὸ ὁποῖον θὰ ὥριζεν ὅτι, ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς συζύγου, νὰ δίδηται τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον, πρᾶγμα σὺνηθες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ὅρα καὶ ὑπ' ἀρ. 18 ἀπόφασιν). Τέλος, διὰ τῆς ἀποφάσεως ἀπειλεῖται καὶ πρόστιμον 100 γροσίων κατὰ τοῦ διαδίκου, ὅστις δὲν ἤθελε τυχὸν ἀποδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν. Τὴν διάταξιν τῆς ἀποφάσεως περὶ μὴ πληρωμῆς ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου χρέους τοῦ Ἰωάννου δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως ἄξιος ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι πρωτίστως ὁ χαρακτηρισμὸς ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως τῆς κληρονομίας τῆς συζύγου ὡς γονικοῦ πράγματος, ὅστις χρησιμεύει καὶ ὡς αἰτιολογία τῆς δοθείσης λύσεως. Εἶναι δὲ ὁ ὅρος οὗτος τοσούτῳ μᾶλλον ἄξιοπαρκατήρητος, καθόσον ἀπαντᾷ καὶ εἰς πολλὰς τῶν ἐπο-

μένων αποφάσεων, κυρίως ἐπὶ ὑποθέσεων κληρονομικῆς φύσεως, ὡς καὶ προτιμήσεως (λ. χ. ὑπ' ἀρ. 8, 13, 26, 44, 47 αποφάσεις), εἶχε δὲ κεφαλαιώδη σημασίαν ἐπὶ τοῦ περιουσιακοῦ δικαίου τῆς νήσου. Σημειωτέον, ὅτι περὶ τῶν γονικῶν αἱ αποφάσεις αὐταὶ ἐπικαλοῦνται πάντοτε ὡς ρυθμιστικούς τούτων κανόνας τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου. Τὸ ἐπίθετον γονικός ἢ ὄν, παραγόμενον ἀπὸ τὸ γονή, ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἐσήμαινε δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους προγονικός. Εἰδικῶς, ὁ ὅρος γονικὸν πρᾶγμα ἢ γονικὴ περιουσία συναντᾶται κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἰς τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (π. χ. εἰς Φολέγανδρον, *Ἔθιμα τοῦ ἔτους 1808, εἰς I. καὶ II. ΖΕΠΩΝ, J.G.R., VIII, 521), εἰς Νάξον (I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Νεξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἐνθ' ἀν. 144-5), εἰς Μῆλον (ΙΩΣ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ, Ἡ ἱστορία τῆς νήσου Μήλου (Ἀθήναι, 1927), 338), εἰς Χίον (I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εἰς Ἑπετηρίδα Α.Ι.Ε.Δ., 1 (1948) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 93, 96, 102, 119) κλπ.) καὶ ἀποτελεῖ νομικὸν ὅρον. Ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν νὰ ἐκθέσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ περὶ γονικῶν, ὡς ἐκράτουν εἰδικῶς εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, βάζει τῶν ἐν τῷ παρόντι ἐκδιδομένων αποφάσεων καὶ τῶν γνωστῶν εἰς ἐμὲ ἀνεκδότων νοταριακῶν ἐγγράφων τῆς νήσου.

Ὡς γονικὴ περιουσία εἰς τὴν Μύκονον ἐθεωροῦντο τὰ ἀκίνητα περιουσιακὰ στοιχεῖα φυσικοῦ τινος προσώπου, ἅτινα περιῆλθον εἰς αὐτὸ ἐκ κληρονομικῆς διαδοχῆς, προικὸς ἢ δωρεᾶς παρὰ τῶν ἀνιόντων ἢ ἄλλων ἐκ πλαγίου ἐξ αἵματος συγγενῶν μέχρι καὶ τοῦ τρίτου βαθμοῦ. Πρὸς τὴν περιουσίαν ταύτην ἀντιδιαστέλλεται ἡ ἐλευθέρως ἢ ἐξουσιαστικῶς κατεχομένη (βλ. ὑπ' ἀρ. 6 ἀπόφασιν), ἡ ἐπίκτητος, ἣν ἀπετέλουν πάντα τὰ λοιπὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα, (τὰ κινήτα, ἐκ δὲ τῶν ἀκινήτων, ἰδίᾳ τὰ ἐξ ἀγορᾶς, καὶ γενικῶς τὰ ἰδίῳ καμάτῳ κτώμενα κλπ.). Ἐπὶ τῶν γονικῶν ἐκράτουν ἴδιοι κανόνες καὶ ὑπῆρχον περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν αὐτῶν διὰ δικαιοπραξιῶν ἐν ζωῇ ἢ αἰτίᾳ θανάτου, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως περιέλθουν εἰς τὰ τέκνα, ἐν ἐλλείψει δ' αὐτῶν εἰς τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τῆς γραμμῆς ἐκείνης, πατρικῆς ἢ μητρικῆς, ἐξ ἧς ταῦτα προήρχοντο. Ὁ κανὼν οὗτος ἐν τῇ Δύσει ἐκφράζεται διὰ τοῦ ἀξιώματος *paterna paternis, materna maternis*, εἰς τὴν Δωδεκάνησον δὲ διὰ τοῦ «τὸ γονικὸ ὡς τὸ γονικὸ» ἢ «τὸ θηλυκὸ ὡς τὸ θηλυκὸ καὶ τ' ἀρσενικὸ ὡς τ' ἀρσενικόν» (Πάτμος).

Κατ' ἀρχήν, ἐν Μυκόνῳ ὁ κύριος τῆς γονικῆς περιουσίας εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαλλοτριώσεώς της διὰ συμβάσεων ἀμφοτεροβαρῶν, εἰδικῶς ὅμως ἐπὶ πωλήσεως οἱ πλησιέστεροι ἐξ αἵματος συγγενεῖς μέχρι τοῦ τετάρτου βαθμοῦ (γονικάριοι), ἐκέκτηντο ἐπὶ τοῦ πωλουμένου γονικοῦ ἀκινήτου δικαίωμα προτιμήσεως ἢ ἀνακλήσεως τῆς πωλήσεως. (Περὶ τῆς προτιμήσεως βλ. κατωτέρω τὰ ὑπὸ τὴν ὑπ' ἀρ. 8 ἀπόφασιν ἐκτιθέμενα καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς). Προκειμένου δὲ περὶ διαθέ-

σεως τῆς περιουσίας ταύτης διὰ χαριστικῆς δικαιοπραξίας ἐν ζωῇ ἢ αἰτία θανάτου πρὸς μὴ γονικαρίους συγγενεῖς, ὁ κύριος δὲν εἶχεν ἀπεριόριστον δικαίωμα. Ὡφειλε ν' ἀπονείμῃ ἢ νὰ διατηρήσῃ μέρος ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν κληρονομίαν του, ὅπως τοῦτο περιέλθῃ εἰς τοὺς ὀρισμένους ἐξ αἵματος συγγενεῖς μέχρι τοῦ τετάρτου βαθμοῦ τῆς γραμμῆς ἐξ ἧς προήρχετο ἡ περιουσία, τοῦ ἐγγυτέρου τούτων ἀποκλείοντος τὸν ἀπωτέρου βαθμοῦ. Ὑπαρχόντων πλειόνων συγγενῶν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ (τῶν ἀδελφοπαίδων λαμβανόντων τὴν θέσιν τοῦ προαποδιώσαντος γονέως), ἡδύνατο ὁ κύριος νὰ διαθέσῃ ταύτην εἰς τινὰς μόνον ἐξ αὐτῶν (βλ. τὴν ὑπ' ἀρ. 25 ἀπόφασιν). Οὗτος, δηλαδή, δὲν ἡδύνατο ν' ἀποξενώσῃ πάντας τοὺς γονικαρίους καὶ ν' ἀπονείμῃ τὴν περιουσίαν ταύτην ἐξ ὁλοκλήρου εἰς ἀπωτέρους συγγενεῖς ἢ ἐξωτικούς (βλ. τὴν ὑπ' ἀρ. 26 ἀπόφασιν). Μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων συγγενῶν οὐδεμία διάκρισις ἐγίνετο. Ἡ τυχὸν παρὰ τὰς νομίμους διατάξεις διάθεσις τῆς γονικῆς περιουσίας ἦτο ἄκυρος, εἶχε δὲ δικαίωμα μὲ ἐμπράγματον δύναμιν ὁ ἐξ αὐτῆς βλαπτόμενος συγγενὴς νὰ διεκδικήσῃ ταύτην παρὰ τοῦ κατέχοντος τρίτου (βλ. ὑπ' ἀρ. 15 ἀπόφασιν).

Εἰδικὴ κατηγορία γονικῆς περιουσίας ἦτο ἡ λεγομένη *κοντειζιονάδα*. Ταύτην ἀπετέλουν τὰ ἀκίνητα πράγματα φυσικοῦ τινος προσώπου, διὰ τὰ ὅποια εἰς τὸν τίτλον τῆς πρὸς αὐτὸ μεταδιθάσεως ὑπῆρχεν ὁ ὅρος (*κοντειζιὸ*) νὰ διαφυλαχθοῦν, διὰ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὰ τέκνα του, μὴ ὑπαρχόντων δὲ τέκνων κατὰ τὸν θάνατόν του, εἰς τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τῆς γραμμῆς ἐξ ἧς προήρχετο ἡ περιουσία αὕτη. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης περιουσίας πᾶσα ἐκουσία ἀπαλλοτριώσεις (ἐξαιρέσει μόνον ἀφεύκτου ἀνάγκης λόγῳ ἀπορίας) διὰ δικαιοπραξίας ἐν ζωῇ ἢ αἰτία θανάτου πρὸς ἄλλα πρόσωπα ἦτο ἄκυρος, τοῦ γονικαρίου δυναμένου νὰ διεκδικήσῃ ταῦτα ἔναντι παντὸς τρίτου κατέχοντος αὐτά.

Ἡ *κοντειζιὸ* αὕτη συναντᾶται συνήθως ἐπὶ προικοσυμφώνων (εἰδικώτερον γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν ὑπὸ τὴν ὑπ' ἀρ. 6 ἀπόφασιν, εἰς ἣν καὶ παραπέμπομεν πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐκ μέρους συγγενῶν μεταδιδαστικῶν δικαιοπραξιῶν ἀκινήτου περιουσίας. Ἀκόμη ἡδύνατο νὰ τεθῇ ἡ τοιαύτη *κοντειζιὸ* καὶ εἰς χαριστικὰς δικαιοπραξίας (δωρεάς, κληροδοσίας κλπ.) μεταδιθάσεως ἐλευθέρας ἀκινήτου περιουσίας γινομένης εἰς τινὰ παρὰ ἐξωτικοῦ. Ὅπως καὶ ἀντιθέτως, ὁ μεταδιθάζων γονικὴν περιουσίαν εἰς γονικάριον ἡδύνατο νὰ μεταδιθάσῃ ταύτην εἰς αὐτόν, δηλῶν ρητῶς ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς παραχωρήσεως ἢ καὶ μεταγενεστέρως, ὅτι τοῦ τὴν δίδει ὡς ἐλευθέραν, ὅποτε ἡ τέως γονικὴ περιουσία ἐξωμοιοῦτο κατὰ πάντα πρὸς τὴν ἐπίκτητον. Ἐν ἄλλοις λόγοις, τὴν ιδιότητα τῆς περιουσίας διὰ τὸ μέλλον ὡς γονικῆς ἢ ὡς ἐλευθέρας ἡδύνατο νὰ προσδώσῃ ἢ μεταδιδαστικὴν πράξιν κατὰ τροποποίησιν τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, οὕτω δὲ ὑπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν αἰ περὶ γονικῶν ἐθιμικαῖ διατάξεις δὲν ἀπετέλουν ἀναγκαστικὸν δίκαιον. Ὅθεν, ἐν περιπτώσει ἐλευ-

θερώσεως τῆς γονικῆς περιουσίας, ὁ λήπτης γονικάριος ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ταύτην κατ' οἰκείαν κρίσιν καὶ ἄνευ περιορισμῶν διὰ δικαιοπραξιῶν ἐν ζωῇ ἢ αἰτία θανάτου, ὅπως τὴν ἐπίκτητον περιουσίαν (βλ. ὑπ' ἀρ. 29 ἀπόφασιν). Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ποία ἡ προέλευσις τῆς ἰσχυούσης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὴ εἰς τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νομικῆς ταύτης ἀρχῆς, εἰδικώτερον δὲ ἐν Μυκόνῳ;

Ἡ διάκρισις μεταξὺ γονικῆς καὶ ἐπικτήτου περιουσίας καὶ τὸ ἐκφράζον ταύτην νομικὸν ἄξιωμα *paterna paternis, materna maternis*, ἦτο γνωστὴ καὶ ἰσχυροῦσεν εἰς τὰς πλείστας Χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ, καταργηθεῖσα διὰ τῶν νεωτέρων κωδικοποιήσεων. Ἐκ τῆς συμπτώσεως δὲ τῆς ἐμφανίσεώς της εἰς τὰ νομικὰ ἔγγραφα, κυρίως, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου τῆς ἐποχῆς τῆς Φραγκοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας, εἶναι εὐλογον νὰ γεννηθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐντύπωσις, ὅτι αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γαλλικοῦ ἢ τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου (περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Γαλλικοῦ δικαίου βλ. P. VIOLLET, *Histoire du droit civil Français*² (Paris, 1905), 665, 824, 908, 909. E. CHÉNON, *Histoire générale du droit Français public et privé des origines à 1815*, II (Paris, 1929), 230 ἐπ., διὰ δὲ τὴν τοῦ Ἰταλικοῦ δικαίου τὴν ἀξιολογωτάτην πραγματείαν τοῦ Καθ. A. MARONGIÙ, *Beni parentali e acquisti nella storia del diritto Italiano* (Bologna, 1937). Ἐξ ἐγγυτέρως ὁμως ἐξετάσεως τοῦ θέματος, ἀκόμη καὶ βάσει τῶν σήμερον ὑπαρχουσῶν εἰς τὴν διάθεσίν μας ἐλλειπῶν καὶ χασματικῶν πηγῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων, ἡ ἐκδοχὴ αὕτη δὲν φαίνεται εὐσταθοῦσα. Ἀνατρέχοντες εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον, βλέπομεν ὅτι εὐρηται εἰς αὐτὸ διάκρισις πραγμάτων προερχομένων ἐκ κληρονομίας ἐνὸς ἀνιόντος («τὰ πατρῶα, τὰ παππῶα» *ΙΣΑΙΟΣ* περὶ Κίρωνος Κλήρ. § 34. ΠΟΛΥΔΕΥΚΟΥΣ Ὀνομαστ. VIII, 45), ἀπὸ τῶν ἐξ ἄλλης κληρονομίας (πατρικῶν καὶ κληρονομικῶν. *Corp. Inscr. Graec.* 2694 b., l. 3 (ἐκδ. Aug. Boeckh). Ἐπίσης συναντᾶται ἡ ὑποδιαίρεσις μεταξὺ πατρικῆς καὶ μητρικῆς περιουσίας («τὰ πατρῶα, μήτε τὰ ματρῶα» *Dittembergero, Sylloge*, I. G.³, I, 306 (VII, 52), μετ' ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικῆς διαδοχῆς εἰδικῶς ἐπὶ τῆς προικός, ἣτις, λυομένου τοῦ γάμου θανάτῳ τῆς γυναικός, περιήρχετο εἰς τὰ τέκνα, ἐλλείψει δὲ τούτων, εἰς τὸν συστήσαντα ἢ τοὺς κληρονόμους του. (Γ. ΣΙΜΩΝΕΤΟΥ, Αἱ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον, εἰς Τόμον Κ. Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἐξαβίβλου αὐτοῦ (Θεσσαλονίκη, 1952), 577, 581). Ἔτι δὲ ἦτο γνωστὴ καὶ ἡ κατηγορία τῆς ἐπικτήτου περιουσίας («αὐτοκτήτοις χωρίοις». P. CAUER, *Delectus I. G.*, 68 (Θήρας ἀρ. 67, στ. 32) ἐπὶ παραχωρήσεως ὑποθήκης, καὶ ΛΥΣΙΟΥ, ὑπὲρ Ἀριστοφάνους χρημάτων § 37 «...καὶ εἴ τις μὴ κτησάμενος, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς παρα-

λαβὼν τοῖς παισὶ διένειμεν . . . ») (Περὶ τῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον ἀντὶ ἄλλου πρὸλ. Α. MARONGIÙ, ἔνθ' ἀν. 4 ἐπ., καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς).

Τὰς διακρίσεις ταύτας μὲ τὴν ἰδίαν ὁρολογίαν ἐπανευρίσκομεν εἰς τὸ Ἑλληνιστικὸν δίκαιον. Οὕτως, εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς παπύρους ἀπαντεῦν οἱ ὅροι «πατρικὰ καὶ μητρικὰ», «πατρῶας αὐτοῦ κληρονομίας καὶ μητρῶας», «παππικὸς καὶ μαμμικὸς», «ιδιόκτητος», «γονικὸς τε καὶ κληρονομιαῖος καὶ ιδιόκτητος», ἀπὸ «γονικῆς διαδοχῆς» κλπ. (Σημείωσιν τῆς εὐρείας σειρᾶς τῶν σχετικῶν παπύρων παραθέτει ὁ H. KRELLER, *Erbrechtliche Untersuchungen auf Grund der Graeco-aegyptischen Papyrusurkunden* (Leipzig, 1919), S. 11, 57, 135, 141, 145, 158, 160-4. Βλ. καὶ P. COLLINET, *La papyrologie et l'histoire du droit*, ἀνακοίνωσις εἰς τὸ III Διεθνὲς Παπυρολογικὸν Συνέδριον, εἰς *Papyri und Altertumswissenschaft*, δημοσιευθέντα ὑπὸ W. Otto und S. Wenger (München, 1934), 218-219). Κατὰ ταῦτα, εἶναι προφανές, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον μέχρι τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς οὐδέποτε ἠγνόησε τὰς διακρίσεις ταύτας τῶν περιουσιακῶν στοιχείων ὡς διακεκριμένας ὁλότητας, καὶ δὴ μετὰ νομικῶν συνεπειῶν ἐπὶ τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς. Ἀλλὰ, καὶ μεταγενεστέρως αἱ εἰς τὰ «Συριακὰ βιβλία τοῦ δικαίου» διατάξεις περὶ νομίμου κληρονομικῆς διαδοχῆς, αἱ ἐμπνεόμεναι διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς περιουσίας εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἀνιούσαν συγγενικὴν ὁμάδα (πατρικὴν ἢ μητρικὴν) τοῦ κληρονομουμένου ἀναλόγως τῆς προελεύσεως ταύτης ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἢ τῆς μητρικῆς γενεᾶς, ἐλληνικὸν πρέπει ν' ἀπηχοῦν δίκαιον (ὡς λ.χ. ὁ Κανὼν XIV τοῦ Πατριάρχου Mar Išo 'Yahb, «Si le défunt qui n'a point fait de testament a des enfants et une femme, sa fortune reste à sa femme.

En certain lieux, la femme prend seulement sa dot et ses présents; mais dans beaucoup d'autres endroits cela n'est pas admis», γαλλικὴ μετάφρασις J. B. CHABOT, *Synodicon orientale ou Recueil des Synodes Nestoriens*, εἰς *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale et autres bibliothèques*, t. 37, (Paris, 1902), 440-1). Αἱ διατάξεις τῆς § 64 τοῦ Βιβλίου δικαίου τοῦ Πατριάρχου Τιμοθέου (779-823), γερμανικὴ μετάφρασις εἰς E. SACHAU, *Syrische Rechtsbücher*, II (Berlin, 1908), 101-2).

Ἐξ ἄλλου, γίνεται δεκτόν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδικοὶ κανόνες τῆς μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορικῆς νομοθεσίας περὶ τῶν *bona materna* καὶ *bona materna generis* (K. 6. 58. 13. K. 6. 59. 2 καὶ 11. K. 6. 61. 1-3) ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου ἔχουν τὴν προέλευσιν (περὶ τούτων ἐν ἐκτάσει Α. MARONGIÙ, ἔνθ' ἀν. 7 ἐπ., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία). Βεβαίως, ἡ ὑποδιαίρεσις αὕτη τῆς περιουσίας καὶ ἡ νομικὴ ἀρχὴ *paterna paternis, materna maternis* ἐξηλείφθη διὰ

τῆς Νεαρᾶς 118 τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μετέπειτα βυζαντινῶν νομοθετικῶν συλλογῶν καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν νομοθετημάτων (Νεαρῶν) ἀγνοουμένη μέχρι, τοῦλάχιστον, τοῦ 14ου αἰῶνος, (ἦτοι τῆς ἐκδόσεως τῆς περὶ τριμοιρίας Νεαρᾶς 26 Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἐφ' ὅσον ἤθελέ τις δεχθῇ ὅτι ἡ Νεαρὰ (κεφ. δ') αὕτη δὲν προεκλήθη μόνον ἐκ λόγων αἰσθηματικῶν, ἀλλ' ἀπηχεῖ καὶ ἀντιλήψεις τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς p. p., m. m. Περὶ τῆς Νεαρᾶς ταύτης ὅρα τὰς ὑπὸ τὴν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 26 ἀπόφασιν παραπομπάς, ἔτι δὲ Κ. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, εἰς Ἑκθέσεις τῆς Ἐπιτροπείας καὶ Πρακτικὰ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου περὶ τῆς πληρώσεως τῆς κενῆς τακτικῆς ἑδρας τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου (Ἀθῆναι, 1924), 21 - 2).

Ἀντιθέτως ὁμως πρὸς τὸ ἐπίσημον Βυζαντινὸν δίκαιον, εἰς τὸ δημῶδες δίκαιον δὲν φαίνεται νὰ ἔπαυσε ποτὲ ἡ ἰσχὺς τῆς ἀρχῆς ταύτης. Καὶ ναὶ μὲν ἡ πλήρης ἔλλειψις ἐλληνικῶν νομικῶν ἐγγράφων μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς συνεχοῦς ἰσχύος αὐτῆς, οὐχ ἦττον ὁμως ὑπάρχουν δύο ἐνδείξεις — ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία χρονολογικῶς καθωρισμένη ἐπακριδῶς — αἵτινες πιθανολογοῦν ἀρκούντως, ὅτι ἡ ἀρχὴ *paterna paternis, materna maternis* εὐρέθη ἐν Ἑλλάδι ἰσχύουσα κατὰ τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν καὶ δὲν εἰσῆχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν κατακτητῶν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ἢ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ δικαίου.

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων προέρχεται ἀπὸ νομικὰ ἔγγραφα τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, ἀναγόμενα εἰς τὸν 13ον καὶ ἐφεξῆς αἰῶνας. Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ἔγγραφα τῆς μονῆς Βαζελῶνος ἢ Ζαβουλῶνος (TH. OUSPENSKY et V. BÉNÉCHÉVITCH, Actes de Vazelon, Lenigrad, 1927) ἡ λέξις *γονικὸν* εἶναι συνηθεστάτη, κατέληξε δὲ νὰ χρησιμοποιῇται καὶ μὲ τὴν ἔννοιαν «ἀκίνητον». Ἐκτὸς ὁμως τούτου, ἀνευρίσκομεν εἰς αὐτὰ τὰ ἐξῆς σημαντικά: Εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 52 (σ. 28) διαθήκην τοῦ ἔτους 1269 ἀναγράφεται «ἀφίημι τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν τίμιον Πρόδρομον τοῦ Ζαβουλῶν... καὶ ἅπαντα τὰ γονικά, ὅπου μᾶς διαφέρουν πατρικά (καὶ) μητρικά, καὶ τὰς ἀγορασίας ὑπὲρ ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας». Εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 77 (σ. 45) ἀφιέρωσιν τοῦ 13ου αἰῶνος πρὸς τὴν ἰδίαν μονὴν ἀναφέρεται «ἐπαρεδώκαμεν τὸ γονικὸν ἡμῶν ὅλον,... πατρικά τε καὶ μητρικά, ψυχικά, ληγᾶτα καὶ ἀγορασίας». Τέλος δὲ εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 100 (σ. 57/58) τοῦ ἔτ. 1344 ἀφιέρωσιν ἐκτίθεται «... ἔδωκα εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν... τὰ χωροτόπιά μου, ὅσα μὲ διαφέρουν ἐν τῇ σιάσει τοῦ Χουλίωνος καὶ... ὅπου κἂν καὶ εὐρεθῶσι. Ὅμοίως καὶ τὰς ἀγορασίας μου σὺν τὰ πατρικά μου». Εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι σαφὲς ἡ διάκρισις τοῦτο μὲν μεταξὺ γονικῆς περιουσίας, ὡς καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις ταύτης εἰς δύο ὁλότητας, τῶν πατρικῶν καὶ τῶν μητρικῶν, τοῦτο δὲ τῆς ἐπικτήτου, ἦτοι τῶν ἀγορασιῶν ὡς καὶ τῶν ἐξ ἄλλης πηγῆς (πλὴν τῆς πατρομητρι-

κῆς κληρονομίας) προερχομένης παρὰ τρίτων προσώπων περιουσίας (ληγάτα, ψυχικά). Ἄτυχῶς, δὲν ἔχομεν ἔγγραφα, ἐξ ὧν νὰ ἐμφαίνηται καὶ ποία ἡ ἐπίδρασις τῶν διακρίσεων τούτων ἐπὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου τῆς Τραπεζοῦντος. Οὐχ ἦττον ὁμῶς ταῦτα ἀποδεικνύουν, ὅτι καὶ μέχρι τοῦ 14ου αἰῶνος χρησιμοποιοῦνται ἐκεῖ διακρίσεις κρατοῦσαι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δίκαιον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καθ' οὓς εἶχον αὗται ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς. Ἐν προκειμένῳ, τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι αἱ τῆς Τραπεζοῦντος διακρίσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν τὴν προέλευσίν των ἀπὸ τὸ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἰσχύον δίκαιον τῶν τόπων τῆς καταγωγῆς τῶν Φράγκων κατακτητῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τραπεζοῦς οὐδέποτε ἐγνώρισε φραγκικὴν κατάκτησιν. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς ἰδρύθη ἅμα τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204) καὶ διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της μέχρις οὗ ὑπετάγη τελικῶς εἰς τοὺς Τούρκους (1461). (Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἰδρυσις ἐμπορικῆς παροικίας τῶν Γενουατῶν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα πρέπει ν' ἀνάγῃται εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 13ου αἰῶνος (G. BRATIANU, *Recherches sur le commerce Genoïs dans la mer Noire au XIIIe siècle* (Paris, 1928), 173 s.), ἦτοι εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν τῆς χρονολογίας τοῦ πρώτου ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατιθεμένων ἐγγράφων τῆς μονῆς Βαζελῶνος. Ὅπωςδὴποτε ὁμῶς, εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς ὑπαίθρου, καὶ δὴ ἐπὶ οὐσιωδῶν θεσμῶν αὐτῶν μία ὀλιγομελὴς ξένη καθαρῶς ἐμπορικὴ παροικία, ἄρτι συμπτυχθεῖσα). Κατ' ἀκολουθίαν, δὲν δύναται ὁμοίως νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐπιδράσεως τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἰς τὸ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, αἱ δὲ διακρίσεις αὗται πρέπει νὰ ἀπηχοῦν ἀντιλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου.

Ὡς δευτέραν ἔνδειξιν περὶ τῆς προελεύσεως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τῆς ἀρχῆς ταύτης θεωροῦμεν τὸ ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων καὶ μέχρι τῆς Ἰταλικῆς Κατοχῆς κρατήσαν εἰς τὰς πλείστας τῶν Δωδεκανήσων γνωστὸν ἔθιμον ὑπὸ τὸ ὄνομα «τὸ γονικὸ ᾽ς τὸ γονικό» ἢ «τὸ θηλυκὸ ᾽ς τὸ θηλυκὸ καὶ τ' ἀρσενικὸ ᾽ς τ' ἀρσενικὸ» (Πάτμος). Τοῦτο ἀποτελεῖ γνησίαν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς *paterna paternis, materna maternis*, καὶ δὴ ὑπὸ μορφὴν ἐντελῶς πρωτότυπον, μὴ συναντωμένην εἰς οὐδεμίαν ἄλλην Χώραν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο, εἰς μὲν τὴν Κάρπαθον ὁ υἱὸς ἀνεξαρτήτως σειρᾶς γεννήσεως, ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου του, ἢ, ἐν ἐλλείψει παντελῶς τοιούτου τέκνου, ὁ πρωτότοκος (κανακάρης), εἰς ἄλλας δὲ τῶν Δωδεκανήσων ὁ πρωτότοκος ἐκληρονόμει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν προγονικὴν ἐκ τοῦ πάππου του τούτου προερχομένην περιουσίαν. Ὁμοίως καὶ ἡ κόρη, ἢ φέρουσα τὸ ὄνομα τῆς πρὸς μητρὸς μάμμης της, ἢ, ἐν ἐλλείψει τοιαύτης, ἡ πρωτότοκος

(κανακαρά), εἰς ἄλλας δὲ τῶν Δωδεκανήσων ἢ πρωτότοκος ἐκληρονόμει (ἢ ἐπροικίζετο) ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐκ ταύτης προερχομένην ἀκίνητον προγονικὴν περιουσίαν. (Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ, Νομικά ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου (Ἀθῆναι, 1926), 18, 34 (Κάρπαθος), 48 - 49 (Κῶς), 50 (Λέρος), 56 - 58 (Σύμη), 60 (Πάτμος), 65 (Χάλκη), 66 (Τήλος). Ἐκ παραλλήλου εἰς τὰς νήσους ταύτας γενικῶς εἶχεν εὐρεῖαν ἐφαρμογὴν ἢ ἀρχὴν *paterna paternis, materna maternis*. Οὕτως εἰς τὰ ἔθιμα Καρπάθου εὐρίσκομεν λ.χ. τὰ ἑξῆς: (Κεφ. Β' ἄρθρ. ζ'). «Ἐάν τις ἀποθάνῃ ἀδιάθετος καὶ ἄνευ κληρονομικοῦ τέκνου, δὲν ἔχει δὲ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ὁμομητρίους, ἔχει ὁμως ἑτερομητρίους, τεθνήκοσι δὲ καὶ οἱ γονεῖς του, ἢ μὲν τοῦ προικοσυμφώνου του περιουσία κληρονομεῖται ἀμέσως ἀπὸ τοὺς στενοτέρους συγγενεῖς ἐκείνους, ἐξ ὧν κατάγεται, ἢ δὲ αὐξήσις, ἐὰν ἔχῃ, κληρονομεῖται ἀπὸ τὰ ἑτερομήτρια αὐτοῦ ἀδέλφια». (Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ, ἐνθ' ἄν., 18, 32). (Ἀρθρ. ιδ'). «Ἐὰν ὁρφανὸν ἄγαμον ἔχῃ περιουσίαν κληρονομικὰ κτήματα, ἀποκτήσῃ δὲ καὶ ἑτέραν περιουσίαν ἀπὸ κόπους του, μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἀδιάθετον, τὰ μὲν κτήματα κληρονομοῦνται ὑπὸ τῶν συγγενῶν τῶν κτημάτων, ἢ δὲ ἄλλη αὐτοῦ περιουσία μένει εἰς τὸν πατέρα ἢ εἰς τὴν μητέρα ἢ εἰς τὰ ἀδέλφια αὐτοῦ· ἢ αὐξήσις δὲ ἥτις δὲν προέρχεται ἐκ τοῦ κόπου του μένει εἰς τοὺς τῶν κτημάτων συγγενεῖς». Δηλαδή, οὐδέποτε ἡ γονικὴ περιουσία περιέρχεται εἰς τὸν σύζυγον ἢ τὴν σύζυγον, ἀλλ' εἰς τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς (ἐνθ' ἄν., 19, 86). Τὰ ἔθιμα ταῦτα, καὶ δὴ τὸ πρῶτον, ἦτοι «τὸ γονικὸ ὡς τὸ γονικόν», δὲν πρέπει νὰ ὀφείληται εἰς ἐπίδρασιν τῶν Φράγκων κατακτητῶν, ἀλλὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς Ἑλληνικὸν δίκαιον, προϋπάρχον τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως.

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀγόμεθα ὅχι μόνον ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι τοιοῦτον ἔθιμον οὐδαμοῦ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐμφανίζεται, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς προσέτι λόγων: Ἡ Δωδεκάνησος, ἢ ὁποία γεωγραφικῶς κεῖται πολὺ πλησίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίᾳ δὲ ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κάρπαθος, ἀπὸ τοῦ 1201 ἢ 1204 εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν διὰ τοῦ οἴκου τῶν Γαβαλάδων, μὲ μικρὰς δὲ διακοπὰς παρέμεινεν ἐλευθέρᾳ εἰς χεῖρας τούτων μέχρι τέλους περίπου τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Γενουατῶν, ὧν ὁμως ἡ κατοχὴ ὑπῆρξε λίαν βραχύδιος, ἀποκλείουσα ἐπίδρασιν τοῦ δικαίου των ἐπὶ τοῦ τῶν νήσων τούτων. Ἀρχομένου τοῦ 14ου αἰῶνος ἡ μὲν Κάρπαθος περιήλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν Κορνάρων, ἡ δὲ Ρόδος εἰς τὴν τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, τῆς φραγκικῆς περιόδου ἐν Δωδεκανήσῳ τερματισθείσης τὸ ἔτος 1538, διὰ τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τοῦ Χαῖρεδὸν Βαρβαρόσα (Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ, Ἱστορία τῆς νήσου Καρπάθου (Ἀθῆναι, 1947), 283 ἐπ.), τοῦτέστιν ἡ Δωδεκάνησος παρέμεινεν εἰς φραγκικὰς χεῖρας ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον ὀλιγώτερον τῶν Κυκλάδων. Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ διευθύνοντες τὸ Ἀσυλὸν ἢ

Τάγμα τῶν Νοσοκόμων, εἶτα δὲ Τάγμα τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἦσαν, κυρίως, Γάλλοι (Ε. ΜΠΙΛΙΟΤΟΥ καὶ ΑΒΒΑ ΚΟΤΡΕ, Ἡ νῆσος Ρόδος, μετάφρ. Μ. Μηλλιαράκη καὶ Σ. Καραδοκυροῦ (1881), Α', 130 ἐπ.), καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ ἦσαν οἰκεῖοι πρὸς τὸ γαλλικὸν δίκαιον. Παραδόξως ὁμοῦς ἡ Ρόδος εἶναι μία τῶν Δωδεκανήσων, εἰς ἣν, κατ' ἐξαίρεσιν τῶν λοιπῶν, δὲν ἀπαντᾷ ἡ δὲν διεσώθη τὸ ἔθιμον «τὸ γονικὸ ὡς τὸ γονικὸ» (Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ - ΝΟΥΑΡΟΥ, Νομικὰ ἔθιμα κλπ., ἐνθ' ἄν., 62-64). Ἐὰν τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς τὴν Δωδεκάνησον ὠφείλετο εἰς ἐπίδρασιν τοῦ γαλλικοῦ δικαίου, ἦτο εὐλογον νὰ τὸ συναντήσωμεν πρωτίστως εἰς τὴν Ρόδον, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον τὸ ὑπὸ τὸν Μέγαν Μάγιστρον συμβούλιον τοῦ Ταγματος συνεχέντρον ἐν Ρόδῳ εἰς χεῖρας τοῦ τὴν νομοθετικὴν, τὴν διοικητικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν (ΜΠΙΛΙΟΤΗ - ΚΟΤΡΕ, ἐνθ' ἄν., Β', 232 - 3). Οἱ τελευταῖοι οὗτοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν περὶ τῶν ἐθίμων τῆς προικός, ὅτι «οἱ γονεῖς συνομολογοῦν χρέη διὰ τὴν προίκισιν τῶν θυγατέρων, πολλάκις δὲ καταστρέφονται ἐκ τούτου, περιερχόμενοι εἰς ἐπαιτείαν (σ. 284), καὶ ὅτι οἱ ἀδελφοὶ οὐδέποτε νυμφεύονται πρὶν ἢ ἐξοικονομήσουν τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα, ὅπως προικοδοτήσουν τὰς ἀδελφὰς αὐτῶν οἰκίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ νὰ ὑπανδρευθῶσιν» (σ. 285). Δὲν εἶναι ὁμοῦς ἀπίθανον, τὸ ἔθιμον τοῦ γονικοῦ νὰ ἐκράτει ἀρχικῶς καὶ εἰς τὴν Ρόδον, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας τῶν Δωδεκανήσων (λ.χ. Καστελλόριζον), εἰς ἃς τοῦτο δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, νὰ ἐξέλιπε δὲ εἰς αὐτάς, πιθανόν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας, διότι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ ἐὰν ἀντεκατεστάθη εἰς αὐτάς τὸ ἐξ ἀδιαθέτου Ἑλληνικὸν κληρονομικὸν δίκαιον διὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὸν διὰ τὴν ἐξάλειψιν παντὸς ἱχνυος τοῦ ἐθίμου ἀπὸ τῆς ἐκ διαθήκης διαδοχῆς, κυρίως δὲ ἐν τῇ συστάσει τῶν προικῶν. Ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς τῶν Δωδεκανήσων, εἰς ἃς ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον «τὸ γονικὸ ὡς τὸ γονικὸ» (Κάρπαθον, Κῶ κλπ.) μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καταργήσεώς του (διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1932 εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Δωδεκάνησον τοῦ Ἰταλικοῦ ἀστικοῦ δικαίου), αὗται κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν ἐγνώρισαν μόνον Βενετοὺς καὶ βενετικὴν κυριαρχίαν, καὶ συνεπῶς ὡς ξενικὸν δίκαιον, τὸ βενετικόν. Περιέργως ὁμοῦς καὶ ἐν τούτῳ, ἐκ τῶν ὀλίγων μερῶν τῆς Ἰταλίας, εἰς ἃ δὲν ἴσχυσεν ἡ ἀρχὴ *paterna paternis, materna maternis*, ἦτο καὶ ἡ Βενετία (Α. ΜΑΡΟΝΓΙΟΥ, ἐνθ' ἄν., 137), ὥστε ἀποκλείεται εἰς αὐτάς ἡ προέλευσις τοῦ θεσμοῦ ἐκ τοῦ βενετικοῦ δικαίου.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ἃς ἔλθωμεν εἰδικώτερον εἰς τὰς Κυκλάδας. Εἶναι εὐλογον, ὠρισμένοι θεσμοὶ κρατήσαντες εἰς αὐτάς νὰ ὀφείλωνται εἰς ἐπιδράσεις τοῦ δικαίου τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Μεταξὺ τῶν θεσμῶν τούτων θεωροῦμεν τὴν κοινοκτημοσύνην τῶν συζύγων, (ὅχι τὴν οἰκογενειακὴν τοιαύτην). (Οὕτω καὶ ὁ Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, Σχέσεις γονέων καὶ τέκνων εἰς τὸ Βυζαντινὸν δίκαιον (Ἀθήναι, 1941), 38 ἐπ. καὶ 140 ἐπ., ἀρνεῖται τὴν ἰσχὺν τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης ἐν Ἑλλάδι

κατὰ τὰς πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας περιόδους. Ἀντίθετος ὁ Γ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, Νομικὰ ἔγγραφα Σίφνου, ἐνθ' ἂν. 121, 192). Ἡ κοινοκτημοσύνη τῶν συζύγων, ὡς γνωστόν, ἐκράτει εἰς Νάξον (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἐνθ' ἂν., 140 ἐπ.), εἰς Σῦρον (Ἔθιμα Σύρου τοῦ 1695 (ἄρθρ. 5), εἰς Ι. καὶ Π. ΖΕΠΩΝ, Jus G. - R., VIII, 500), καὶ ἴσως εἰς ἄλλας τινὰς νήσους τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου. Ταύτην γνωρίζουν καὶ αἱ Ἀσσιζαὶ τῆς Ρωμανίας (ἄρθρ. 35, 45, 89, 112, 121), αἵτινες εἶναι ἐπηρεασμένοι ἐκ τοῦ γαλλικοῦ δικαίου, καὶ συγκεκριμένως ἐκ τῶν ἐθίμων τῆς Καμπανίας (Κ. HOPF, Geschichte Griechenlands, εἰς Ersch καὶ Gruber, Allgemeine Encyklopädie, 85 (Leipzig, 1867), 269. G. RECOURA, Les Assises de Romanie (Paris, 1930, 42). Εἰς τὰς Κυκλάδας δὲ ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν συζύγων δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς ἐπίδρασιν τοῦ γαλλικοῦ δικαίου. (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἂν.), διότι ἦτο ξένος πρὸς τὸ βενετικὸν δίκαιον.

Τοῦτο ὁμῶς, δὲν νομίζομεν ὅτι συμβαίνει ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν paterna paternis, materna maternis, ἣτις ἐκράτει ἐπίσης εἰς τὰ ἔθιμα τῆς Καμπανίας (Ε. CHÉNON, ἐνθ' ἂν.), κατ' ἀρχὴν δὲ καὶ αἱ Ἀσσιζαὶ τῆς Ρωμανίας δὲν τὴν ἀγνοοῦν. Οὕτως, ἐπὶ κληρονομίας φερούδων (ἄρθρ. 32, 35 Π. ΖΕΠΟΥ, Τὸ δίκαιον εἰς τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως, εἰς Ἑπειρηρίδα Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. ΙΗ' (1949), 217). Τοῦναντίον, προκειμένου περὶ κινητῶν ἢ ἀστικῶν ἀκινήτων (inmobili burgesiatichi) ἢ περὶ λιζίων ἢ ἄλλων ἐλευθέρων ἀνθρώπων (homo legio over zascaduno altro libero) δὲν φαίνεται, ὅτι αἱ Ἀσσιζαὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχὴν ταύτην (ἄρθρ. 35, 110, 121, 130, ἰδίᾳ δὲ 156. Περὶ τῆς θέσεως τῶν λιζίων κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ἀσσιζῶν Π. ΖΕΠΟΥ, ἐνθ' ἂν. 209 καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς). Οὐχ ἦττον εὐρίσκομεν ἐφαρμογὴν τῆς ἐν λόγῳ ἀρχῆς ὡς πρὸς τοὺς βιλλάνους εἰς τὸ ἄρθρ. 174. Τοῦτο κανονίζον τὴν τύχην τῆς προικὸς τῆς γυναικὸς βιλλάνου, ἐλθούσης εἰς γάμον μὲ βιλλᾶνον ἀνήκοντα εἰς ἄλλον κύριον, ὁρίζει ὅτι ἐν περιπτώσει λύσεως τοῦ γάμου θανάτῳ τῆς γυναικὸς, ὁ σύζυγος κερδαίνει τὴν προίκαν. Μόνον δὲ ἐὰν δὲν ἐγεννήθῃ ζῶν τέκνον ἐκ τοῦ γάμου, ἡ προίξ περιέρχεται εἰς τὸν πατέρα τῆς ἀποθιωσάσης ἢ εἰς τὴν μητέρα ἢ εἰς τοὺς ἀδελφούς της, ἐν ἐλλείψει δὲ τούτων, εἰς τὸν κύριον τῆς βιλλάνου. Τὸ ἄρθρον ὁμιλεῖ περὶ ἐπίπλων καὶ αὐτοκινήτων (ζώων), τοῦτο ὁμῶς δὲν ἔχει σημασίαν, διότι οἱ βιλλᾶνοι δὲν ἐκέκτηντο ἀκίνητον περιουσίαν.

Ἀλλὰ ἡ ὑπαρξὶς τῶν διατάξεων τούτων τῶν Ἀσσιζῶν, δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ περὶ ἧς πρόκειται ἀρχὴ εἰσῆχθη εἰς τὰς νήσους τοῦ Δουκάτου ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ δὲν προϋπήρχε τῆς κατακτήσεως, δεδομένου ὅτι αὕτη ἐκράτει, ὡς εἴρηται, καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος (Τραπεζοῦντα, Δωδεκάνησον), ὡς δίκαιον Ἑλληνικόν, ἀπεκλείετο δὲ ἢ εἰς τὰ μέρη ταῦτα εἰσαγωγή της ἢ ἐπίδρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ δικαίου. Εἰδικῶς δὲ ὡς πρὸς τὴν διάτα-

ξιν τοῦ ἀρθρ, 174 τῶν Ἀσσιζῶν, τὴν ἀφορῶσαν τοὺς βιλλάνους, οἱοὶ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, δὲν ἀποκλείεται, ἀντιθέτως, νὰ ὀφείληται αὕτη εἰς ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου, ὡς καὶ ἐπὶ ἄλλων περιπτώσεων παρετηρήθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Π. ΖΕΠΟΥ (ἐνθ' ἀν., 207, ἐπ., 211, 215). Γενικῶς διὰ τὰς νήσους τοῦ Δουκάτου θεωροῦμεν πιθανώτερον, ὅτι οἱ Γάλλοι κατακτηταὶ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἣτις ὁμῶς προϋπῆρχε καὶ εἰς τὸ δίκαιον τῶν κατακτηθέντων, ἥτοι πρόκειται περὶ «ἀφομοιώσεως» (Assimilation), διαρκούσης δὲ τῆς κατακτήσεως θὰ ἐπῆλθον ἐν τούτῳ καὶ ἀλληλεπιδράσεις τῶν δύο δικαίων εἰς τὰς νήσους ταύτας.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δεχθῇ τις τὴν ἀντίθετον ἐκδοχὴν διὰ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου τὰς ὑπαγομένας εἰς τὸ Δουκάτον, πάντως διὰ τὴν Μύκονον, ἣτις δὲν ἀπετέλει μέρος αὐτοῦ, δὲν εἶναι εὐλογον νὰ ὑποστηριχθῇ βασίμως ἐκ τῶν σήμερον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐρευνητοῦ στοιχείων, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἰσῆχθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ὀφείλεται εἰς τὸ γαλλικὸν δίκαιον. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἔχομεν ἐνδειξίν τινα περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἀσσιζῶν τῆς Ρωμανίας ὑπὸ τῶν Γκίζη εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὡς καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐν αὐτῇ Γάλλων ἢ τὴν ἐπιμιξίαν Φράγκων καὶ Μυκονίων, καθὼς πλατύτερον διελάβομεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (ἀνωτέρω σ. 27 ἐπ.), ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις ὑποστηρίζουσai, ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη εἰς τὴν Μύκονον ἀποτελεῖ δίκαιον Ἑλληνικόν, ἰσχυρὸν ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας. Οὕτως εἰς τὴν Μύκονον φαίνεται, ὅτι δὲν εἰσῆχθη οὔτε ὁ θεσμὸς τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν συζύγων, ἐνῶ ἐκράτησεν οὗτος εἰς τὰς νήσους τὰς ὑπαγομένας εἰς τὸ Δουκάτον. Ἐὰν ἡ Μύκονος εἶχε τὸ ἴδιον δίκαιον μὲ τὸ Δουκάτον, θὰ ἔπρεπε νὰ συναντήσωμεν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν κοινοκτημοσύνην τῶν συζύγων.

Πλὴν αὐτοῦ, κρίσιμον στοιχεῖον ἀποτελεῖ καὶ ἡ χρησιμοποιομένη ἐν Μυκόνῳ ὁρολογία πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν ἐπικτήτων. Καὶ διὰ μὲν τὰ γονικὰ γίνεται χρῆσις εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ὅπως καὶ εἰς τὰς τοῦ Δουκάτου (δρα ἀνωτέρω), τοῦ Ἑλληνικοῦ ὅρου γονικόν, μάλιστα δὲ ὁ ὅρος οὗτος υἱοθετήθη ἐν Νάξῳ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν βενετῶν νοταρίων διὰ τὰ ἰταλιστὶ συντασσόμενα νοταριακὰ ἔγγραφα (ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1445, ἐκδοθὲν ὑπὸ Π. ΖΕΡΑΕΝΤΟΥ, εἰς *Byzantinische Zeitschrift*, 13 (1904), 148-9 «etiam dio dello gonico del padre del ditto papà Stefano Aroni...», «...pacifice posseder tutto lo ditto gonico di Georgi Aroni suo padre villan del ditto feudo...», «appartenenti al predetto gonico di esso...» «...et universale beni del ditto gonico...», «...et per datio dello gonico predetto...»), καὶ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ἰταλικὸς ὅρος parentali. Διὰ δὲ τὰ ἐπίκτητα, εἰς μὲν τὴν Νάξον μετεχειρίζοντο κατὰ μεταγραμματισμὸν τὴν ἰταλικὴν λέξιν *acquisti* (ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὅρου *acquêts*) (βλ. ὑπ' ἀρ. 30 στ. 27, 33 τοῦ ἔτ. 1540 «ἀκοίστον», ἀρ. 65 στ. 30, ἔτ. 1541 «ἀκίστον», ἀρ. 77 στ. 39, ἔτ. 1575

«ἀκοίστα», ἀρ. 40, στ. 63, ἔτ. 1540, «κοίστα», εἰς I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἐνθ' ἀν., 51, 60, 84, 96), εἰς τὴν Μύκονον, περιέργως, ἐχρησιμοποιεῖτο, κατὰ κανόνα, ὁ ὅρος «ἀγορᾶδες» (κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 6 ἀπόφασις). Καὶ βεβαίως ἡ χρῆσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς νομικῶν ὅρων λέξεων τῆς γλώσσης τοῦ κυριάρχου δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι οὗτοι εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσφεύγουν εἰς τὰς φραγκικὰς ἀρχάς, ἦσαν ὑποχρεωμένοι πρὸς συνεννόησιν νὰ μεταχειρίζονται τὴν γλῶσσαν τῶν δυναστῶν, ἰδίᾳ δὲ τοὺς νομικοὺς τῶν ὁρῶν, ἐντεῦθεν δὲ εἰσῆλθον οὗτοι καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, ἀντικαταστήσαντες τοὺς τυχόν προϋπάρχοντας ἑλληνικοὺς. Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι εὐνόητον, ὅτι δι' ἓνα θεσμὸν ἡ χρῆσις ὁροῦ τῆς γλώσσης τοῦ δυνάστου, δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ὅτι καὶ ὁ θεσμὸς δὲν εἶναι ἑλληνικὸς, ἀλλὰ ξενικὸς. Εἰδικῶς ὁμῶς ἐν προκειμένῳ, ἡ χρησιμοποίησις εἰς τὴν Μύκονον πρὸς δήλωσιν τῶν ἐπικτήτων τοῦ ἑλληνικοῦ ὁροῦ «ἀγορᾶδες» ἔχει ἰδιόζουσαν καὶ βαρύνουσαν ἀξίαν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα ἔγγραφα τῆς Τραπεζοῦντος πρὸς δήλωσιν τῶν ἐπικτήτων μεταχειρίζονται τὸν ἴδιον ἀκριβῶς μὲ τὰ τῆς Μυκόνου ὅρον «ἀγορασίας». Θεωροῦμεν δὲ ἀπίθανον, ὅτι πρόκειται περὶ τυχαίας συμπτώσεως. Ἐξ ἄλλου, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι σπάνιον ὅμοιοι θεσμοὶ νὰ ἐκράτησαν εἰς πλείονας τῆς μιᾶς Χώρας, διαμορφωθέντες αὐτοτελῶς εἰς ἐκάστην τούτων, καὶ ὅχι ἐξ ἐπιδράσεως. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους παρίσταται λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ περὶ τῆς πρόκειται ἀρχὴ ἐκράτει ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως καὶ ἦτο δίκαιον καθαρῶς Ἑλληνικόν.

Ἐπιπροσθέτως, ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνηγοροῦν καὶ ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν ἐπὶ μέρους διατάξεων τῆς ἀρχῆς ταύτης εἰς τὰς διαφόρους νήσους, ὅπου ἐπεκράτησεν, ὡς καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν Φραγκοκρατίαν· προσέτι δέ, ἐνῷ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐμφανίζει μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀντιθέτως εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, καίτοι φραγκοκρατηθείσας ὡσαύτως, δὲν συναντᾶται ἰσχύουσα (λ. χ. εἰς Κρήτην. Ἐν Κρήτῃ ὁ ὅρος γονικὸν εἶναι ἐν χρήσει καὶ μέχρι σήμερον, μὲ τὴν σημασίαν τοῦ περιουσιακοῦ στοιχείου τοῦ προερχομένου ἐκ κληρονομίας τῶν ἀνιόντων, κατ' ἀντίθεσιν τῆς περιουσίας τῆς ἀποκτηθείσης κατ' ἄλλον τρόπον. Ἀλλ' ὁμῶς, ἡ διάκρισις αὕτη δὲν ἐμφανίζεται ἐν τῇ βενετοκρατούμένῃ Κρήτῃ, ὡς καὶ μετέπειτα, ἔχουσα νομικὰς συνεπείας ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν περιουσιακῶν τούτων στοιχείων ἀναλόγως τῆς προελεύσεώς των. Εἰδικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βενετοκρατίας, εἰς τὰ περὶ Κρήτης βενετικά ἔγγραφα χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *gonico* πρὸς δήλωσιν τοῦ ἐπὶ ἀκινήτων κληρονομικοῦ ἐμπράγματος δικιῶματος τῶν ἀγροτῶν, τοῦ ἀπορρέοντος ἐκ τοῦ *livello perpetuo*. Ἐπίσης ἀπαντοῦν καὶ οἱ ὅροι γονικάρης, γονικοχάρι (ΣΤ. ΣΠΑΝΑΚΗ, Ἡ διαθήκη τοῦ Ἀντρέα Κορνάρου (1611), εἰς *Κρητικὰ Χρονικὰ Θ'* (Ἡράκλειον 1955), (καὶ εἰς

ανάτυπον) 458 καὶ 467, ἔτι δὲ τοῦ ΑΥΤΟΥ, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας I (Ἡράκλειον, 1940), 48, II (Ἡ., 1950), 90, III (Ἡ., 1953), 42). Οὐχ ἦττον ἡ ἀρχὴ *paterna paternis, materna maternis* δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὴν Βενετοκρατίαν καὶ μετέπειτα. Ἐκ τῆς ὑπάρξεως ὅμως εἰς ταύτην τῶν ὄρων γονικὸν κλπ., δὲν εἶναι ἀπίθανον, καὶ εἰς τὴν Κρήτην νὰ ἐκράτει ἡ ἀνωτέρω ἀρχή, ἀλλὰ πρὸ τῆς Βενετοκρατίας, καταργηθεῖσα ἴσως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐφαρμογῆς εἰς τὴν νῆσον ταύτην τῆς βενετικῆς νομοθεσίας, εἰς ἣν, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἦτο ἄγνωστος ἡ ἀρχὴ αὕτη). Ἀτυχῶς ἡ ἔλλειψις περισσοτέρων πηγῶν, ἰδίᾳ τῆς ἀμέσως προηγουμένης ἐποχῆς, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσωμεν ἀκινδύνως εἰς κατηγορηματικὰς διαπιστώσεις.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ διὰ τῆς ἀποφάσεως κριθέν κύριον ζήτημα, τοὔτέστιν, ἐάν, λυομένου ἀτέκνου γάμου, ὁ ἐπιζῶν σύζυγος εἶχεν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἀποδιοῦντος συζύγου, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς: Ἐκ τῆς αἰτιολογίας τῆς ἀποφάσεως (ὅτι ὁ ἐνάγων σύζυγος δὲν ἔχει κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς κληρονομίας τῆς ἀδιαθέτου ἀποθανούσης συζύγου του, διότι αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ γονικῶν πραγμάτων) γεννᾶται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐντύπωσις, ὅτι, κατ' ἀντιδιαστολήν, προκειμένου περὶ ἐπικτήτου περιουσίας, αὗτος εἶχε κληρονομικὸν δικαίωμα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές. Ἐν Μυκόνῳ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὁ ἐπιζῶν σύζυγος καὶ ἐπὶ ἀτέκνου γάμου οὐδὲν τοιοῦτο κληρονομικὸν δικαίωμα ἐκέκτητο ἐπὶ τε τῆς γονικῆς ὡς καὶ τῆς ἐπικτήτου περιουσίας τοῦ προαποδιοῦντος συζύγου, εἴτε κατὰ κυριότητα, εἴτε κατ' ἐπικαρπίαν. Τοῦτο πιστοῦται ἐκ διαφόρων ἐγγράφων. Οὕτως, ἐκ τῆς κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 33 ἀποφάσεως ἐξάγεται, ὅτι ἡ χήρα ἔλαβε μερίδιον ἐπὶ κληρονομικοῦ κτήματος τοῦ συζύγου, ὅχι κληρονομικῷ δικαίωματι, ἀλλ' ὡς ἀποζημίωσιν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς φθαρεῖσαν προῖκα τῆς. Διὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 6 ἀποφάσεως ἀναγνωρίζεται ρητῶς ὡς κληρονόμος τοῦ ἀποδιώσαντος συζύγου ὁ ἀδελφός, καὶ ὅχι ἡ χήρα, ἐπὶ τε τῆς γονικῆς περιουσίας, ὡς καὶ τῶν «ἀγοράδων» τοῦ συζύγου, δηλαδὴ τῆς ἐπικτήτου περιουσίας του.

Ἐπίσης οὕτε δικαίωμα ἐπικαρπίας εἶχεν ὁ ἐπιζῶν σύζυγος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπ' ἀρ. 6 καὶ 47 ἀποφάσεων. Ἐκ τούτων, διὰ μὲν τῆς πρώτης εἰς τὴν ἐπιζῶσιν σύζυγον δὲν ἀναγνωρίζεται οὔτε δικαίωμα ἐπικαρπίας ἐπὶ τῶν ἀκινήτων τῆς κληρονομίας τοῦ συζύγου τῆς, ἐξαιρέσει ἐπὶ δύο μόνον κτημάτων, ἅτινα εἶχον προικισθῇ εἰς τὸν προαποδιώσαντα υἱόν των. Ἐπὶ τῶν δύο τούτων κτημάτων, τὸ δικαίωμα ἐπικαρπίας τῆς μητρὸς δὲν στηρίζεται εἰς τὴν ἰδιότητά της ὡς κληρονόμου τοῦ συζύγου τῆς, ἀλλὰ εἰς τὸ ὅτι διὰ εἰδικῆς συμφωνίας περιληφθείσης εἰς τὸ πρὸς τὸν υἱόν των προικοσύμφωνον, εἶχε συμφωνηθῇ, ὅτι διαφυλάσσεται ἡ ἐπικαρπία αὐτῶν εἰς τοὺς προικοδότας συζύγους, ὡς γεροντομοῖριον αὐτῶν, δηλαδὴ γεροντομοῖριον καὶ

τῆς συζύγου. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας, ἐκπίπτονται ἐκ τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου δαπανῶν, τὰ εἰσπραχθέντα παρ' αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου τοῦ εἰσοδήματα ἐκ τῆς κληρονομίας αὐτῆς, ἅτινα δὲν ἀνήκον εἰς αὐτόν, ἀλλὰ εἰς τὸν συγγενῇ τῆς κληρονόμον ἐξ ἀδιαθέτου. Ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ὑποστηριζομένης ἐνταῦθα γνώμης σχετικῶς μὲ τὴν ἐπικαρπίαν τοῦ συζύγου, θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ ἢ ὑπ' ἀρ. 26 ἀπόφασις, δι' ἣς ἀπονέμεται εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον ἡ ἐπικαρπία ἐπὶ τοῦ τρίτου ἐξ ἀδιαιρέτου τῶν κληρονομικῶν ἀκινήτων τῆς ἀποβιώσας συζύγου. Τοῦτο, φαίνεται, πράττει ἡ ἀπόφασις αὕτη οὐχὶ διότι ἦτο σύμφωνον μὲ τὸ κρατοῦν ἐν τῇ νήσῳ δίκαιον, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ λόγους ἐπεικειάς καὶ ἐν γνώσει τῆς ἐφαρμοζούσας ἐσφαλμένως τὴν περὶ τριμοιρίας Νεαρὰν 26 Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, διότι πιθανὸν διὰ τῆς ἀκυρουμένης ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διαθήκης τῆς συζύγου νὰ ἐγκαθίστατο κληρονόμος καὶ ὁ σύζυγος τῆς, ἴσως δὲ νὰ ἦτο οὗτος καὶ ἄπορος. Ἐὰν πράγματι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἴσχυεν ἐν Μυκόνῳ ἡ Νεαρά αὕτη, τότε εἰς τὸν σύζυγον θὰ ἐδίδοτο τὸ τρίτον τοῦτο κατὰ κυριότητα, καὶ ὅχι κατ' ἐπικαρπίαν. Ἀκριβῶς δέ, διὰ νὰ μὴ περιέλθῃ ἡ ἀπόφασις ἐκείνη εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κρατοῦν ἐθιμικὸν δίκαιον, ὅπερ ἠρνεῖτο εἰς τὸν σύζυγον ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὸν δικαίωμα, προβαίνει εἰς τὸν συγκερασμὸν τοῦτον καὶ ἀπονέμει μόνον τὴν ἐπικαρπίαν ἐπὶ τοῦ τρίτου. Κατὰ ταῦτα, καὶ ἡ εἰς τὴν Ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν ἐρωτημάτων τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης τοῦ ἔτους 1833 περὶ τῶν ἐθίμων τῆς Μυκόνου (βλ. ταύτην ἐν τῷ παρόντι τεύχει, σ. 10) βεβχίωσις, ὅτι ὁ μὴ δευτερογαμῶν σύζυγος ἐλάμβανε τὴν ἐπικαρπίαν τῆς περιουσίας τοῦ ἀδιαθέτου προαποβιοῦντος ἄνευ τέκνων συζύγου, διὰ τὸν 17ον αἰῶνα, τοῦλάχιστον, δὲν φαίνεται ἀκριβής.

10 - 11 μέγαν Νικόλαον. Φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχον ἐν Μυκόνῳ δύο ἐκκλησίαι τιμώμεναι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγ. Νικολάου, πρὸς διάκρισιν δὲ αὐτῶν τίθεται τὸ μέγας, δηλαδή, ἡ μεγαλυτέρα ἐκ τούτων.

11. ἐξαμινάρασι = ἐκ τοῦ ἰταλ. esaminare, ἐξετάζω, ἀνακρίνω.

17. 19. 21 - 22. γρόσα = Τὸ γρόσιον ἦτο τουρκικὸν νόμισμα ἔχον ἀξίαν κατὰ τὸν 17' αἰῶνα 7 χρυσῶν φράγκων (Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, Κυκλαδικὰ θέσμια μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων, εἰς Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ δικαίου, ΣΤ' (Ἀθῆναι, 1939), 240-1 σημ. 3).

20 ἐκονιεταιριστήκασι = ἐκ τοῦ ἰταλ. contentarsi, στέργω.

21. σειτάρει = ἐκ τοῦ ἰταλ. accettare, ἀποδέχομαι, συναινῶ.